

СОРОКА О. О.,
аспірант
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 343.2

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ (КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Стаття присвячена дослідженню правової природи практики Європейського суду з прав людини, а також питанням її застосування та механізму впровадження у кримінальному праві України.

Ключові слова: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини, практика.

Статья посвящена исследованию правовой природы практики Европейского суда по правам человека, а также вопросам ее применения и механизма внедрения в уголовное право Украины.

Ключевые слова: Конвенция о защите прав человека и основных свобод, Европейский суд по правам человека, практика.

The article investigates the legal nature of practice of the European Court of Human Rights and the question of its application and implementation mechanism in the criminal law of Ukraine.

Key words: Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights, practice.

Вступ. Кримінально-правовий аспект дослідження обумовлено зростанням значення практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), що проявляється у закладенні нею основ розуміння кримінально-правових явищ. Особливою гостротою питання набуває у зв'язку з розходженням позицій щодо її природи.

Постановка завдання. Аналіз останніх досліджень з питань щодо застосування практики ЄСПЛ показав, що особлива увага науковцями приділяється питанням: правових позицій як складової норми тлумачення (Ю. Хім'як) [27]; визнання судового прецеденту джерелом кримінально-процесуального права (Д. Кухнюк) [18]; розгляду прецедентного, правоконкретизаційного, правотлумачного, правозастосовчого характеру рішень ЄСПЛ (Т. Дудаш) [11]; визнання прецедентного характеру за рішеннями ЄСПЛ (В. Туманов [25], Д. Супрун [24], Евуд Хондіус [30] та інші); правотлумачного характеру рішень ЄСПЛ (І. Львченко) [15] тощо.

Мета статті – з'ясувати природу практики ЄСПЛ та шляхи реалізації у кримінальному праві України. Згідно з цією метою потрібно з'ясувати наступне: рішення ЄСПЛ є судовими прецедентами чи прецедентами тлумачення; що собою представляють терміни «правові позиції» та «правоположення» у контексті практики ЄСПЛ; що входить у поняття «практика» ЄСПЛ.

Результати дослідження. Щодо правової природи рішень (практики) ЄСПЛ думки вчених розділились, рішення (практику) ЄСПЛ називають: 1) судовий прецедент, 2) прецедент тлумачення; 3) правотлумачний або правоконкретизаційний прецедент.

Вважаємо, що, перш ніж запропонувати власне бачення досліджуваного питання, необхідно продемонструвати найбільш поширені з них.

Значна частина вітчизняних науковців дотримується позиції, що рішення ЄСПЛ несуть прецедентний характер. Аналогічної думки дотримується і більшість зарубіжних вчених, вказуючи, що у багатьох країнах континентальної системи права зміни у бік використання прецедентів пов'язані саме з введенням ЄСПЛ [29].

Суттєві зауваження з цього питання зробила Т.І. Дудаш. Вона підкреслила, що у більшості випадків вчені говорять не про прецедент у його класичному розумінні, тобто рішення суду, яке містить норму чи принцип права і є обов'язковим як для цього суду, так і для нижчих судів, а про прецедент за змістом. Тобто рішення суду, яке містить правові позиції, що мають певну цінність для усіх суб'єктів суспільних відносин і є обов'язковими для самого суду, який його прийняв. Як аргумент на користь такого підходу вчений зазначає, що ЄСПЛ у англійському варіанті називає свої правові позиції «прецедентним правом», а також сам ЄСПЛ констатує наявність у своїх рішеннях таких елементів прецеденту: *ratio decidendi* («підстава для вирішення») та *obiter dictum* («попутно сказаного») [11, с. 176-177].

Зазначається, що *ratio decidendi* – це частина рішення суду, в якій викладаються норми права, на основі яких було вирішено справу, або принципи права, або це може бути і конкретна норма права або інша правова основа, на основі яких суд приймає рішення. Саме ця частина рішення і є обов'язковою для всіх наступних рішень судів при розгляді аналогічних справ.

Термін «*obiter dictum*» розкривається як зауваження суду, висловлені ним з питань, що не входять до предмета судового рішення, а «*ratio decidendi*» формує правову основу, має нормативний характер і повинен застосовуватись щодо всіх інших осіб (не тільки сторін у цій справі) [8].

На жаль, з цього приводу ЄСПЛ не дає прямої і конкретної відповіді, що слід розуміти під «прецедентним правом ЄСПЛ».

Ю.Ю. Попов також вживає стосовно рішень ЄСПЛ термін «прецедентна практика». При цьому він вказує на те, що її складно віднести до усталеної судової практики за доктриною континентального прецеденту *jurisprudence constante*, оскільки практика ЄСПЛ не є практикою судів національної судової системи. Рішення ЄСПЛ слід розглядати як переконливий прецедент, який можна віднести як до англосаксонської, так і до романо-германської правових сімей. Національні суди звертаються до рішень ЄСПЛ, але вони не зобов'язані автоматично їх дотримуватись [20, с. 49-52].

Протилежну позицію займає Д.В. Кухнюк, який, досліджуючи правову природу судового прецеденту як джерела кримінально-процесуального права України, дійшов висновку, що рішення ЄСПЛ мають природу судового прецеденту як для ЄСПЛ, так і для національних судів України [18, с. 8-9].

Проте автор не виділяє таку обставину, як необхідність слідування своїй практиці судом для визнання її прецедентним правом. Відомо, що в англосаксонській правовій сім'ї прецедент визнається обов'язковим за умови дотримання принципу підкореності, згідно з яким суд зобов'язаний дотримуватись правила, що було встановлено ним у попередній справі.

Вважаємо, що у контексті нашого дослідження це питання має принципове значення, оскільки у доктрині набула поширення позиція, згідно з якою «...ЄСПЛ юридично, взагалі, не зв'язаний власними попередніми рішеннями...» [12, с. 19]. С.В. Шевчук підкреслює той факт, що, «визнаючи формальну відсутність доктрини прецеденту, ЄСПЛ водночас послідовно дотримується своєї попередньої практики» [28, с. 79].

Небажання ЄСПЛ відступати від своєї практики можна пояснити наступними обставинами, зокрема:

1) інтересами «...правової визначеності, передбачуваності та рівності перед правом» [28, с. 79]. Це впливає і з завдань, поставлених перед ЄСПЛ, зокрема, не лише встановлювати порушення, але й попереджати про необхідність усунення такої ситуації та не допускати її в майбутньому [26, с. 13].

Т.М. Анакіна зазначила, що «у різних правових системах для судів є характерним слідувати своїм попереднім рішенням незалежно від формального визнання правила прецеденту. Це стосується не лише національного права держав-членів ЄС, а також є слушним у праві ЄС. Обов'язок судів враховувати свої попередні рішення притаманний здійсненню правосуддя, а саме впливає з таких характеристик цього явища: недискримінаційне ставлення, однакості, правова визначеність, правова передбачуваність і послідовність (наступність). Важливим також стає принцип юридичної (процесуальної) економії, від якого залежать строки вирішення справ і затрати при цьому. Саме ці принципи суттєво впливають на можливість будь-якої системи мати прецедентний характер» [3, с. 8-9];

2) «...інтересами правової стабільності і упорядкованого розвитку судової практики з реалізації ЄКПЛ», що, на думку В.Г. Буткевича, впливає з Правила 51 Параграфу 1 Регламенту ЄСПЛ. Однак не виключається можливість не дотримуватись попередньої практики у випадках, коли ЄСПЛ безсумнівно переконаний у правильності своїх дій. Вчений наводить приклад, що такі ситуації можуть обумовлюватись соціальними змінами у суспільстві та необхідністю збереження відповідності ЄКПЛ обставинам, що склалися [7, с. 81]. З цього приводу В.А. Туманов наголошує, що у випадку, коли кінцевий висновок ЄСПЛ у конкретній справі відрізняється від судової практики, яка склалася раніше, то ЄСПЛ завжди вказує причини і наводить аргументи, які обґрунтовують зміну його позиції. Знову ж таки акцентується увага на тому, що ЄСПЛ цінує стабільність і наступність своєї судової практики [25, с. 107].

За словами Б.А. Акифі, новації у практиці ЄСПЛ пов'язані із змінами самих обставин справи, тобто «якщо змінюються обставини, мають змінюватись і тлумачення, інакше ЄКПЛ перестає виконувати свою найголовнішу функцію – розв'язання поточних та перспективних суспільних проблем». Пристосування конвенційної системи до нових умов забезпечується прийняттям додаткових Протоколів, однак цей процес є досить тривалим і не вирішує всіх проблем. Тому метод еволюційного тлумачення дозволяє більш ефективно вирішити усі нагальні питання [1, с. 292-293];

3) основними характеристиками – зрозумілістю та виконанням такими рішеннями виховної функції. Ж.-П. Коста наголосив на тій обставині, що, приймаючи рішення проти конкретної країни, досить часто одна і та ж проблема може зустрічатися у правовій системі іншої держави. Отже, щоб рішення могли бути застосовані і стосувалися всіх, вони повинні бути зрозумілими і послідовними [17, с. 14]. Крім того, хоча ЄСПЛ і керується єдиними принципами у своїй діяльності, проте він не працює ізольовано і при розгляді конкретних справ враховуються усі обставини справи, а тому саме за цих умов рішення можуть відрізнятися [17, с. 129-130].

Можливість ЄСПЛ реагувати на об'єктивні процеси розвитку суспільства та передбачати у своїй практиці вирішення питань на перспективу, підкреслює унікальність як цієї судової інстанції, так і результатів

її діяльності (практики) і свідчить про широкі можливості використання ЄСПЛ розсуду у тлумаченні та застосуванні норм ЄКПЛ.

Провівши порівняльно-правове дослідження місця судового прецеденту у різних правових системах, Т.М. Анакіна вказала, що в межах кожної правової системи держав-членів ЄС (англосаксонської, романо-германської та скандинавської) склалося власне уявлення про сутність судового прецеденту та його роль у регулюванні суспільних відносин через історичні, національні, державно-правові та інші причини. Проте «значення прецеденту як джерела права в цих країнах характеризується спільною рисою: судовий прецедент має переважно переконливу силу» [3, с. 8-9]. Враховуючи особливості національного кримінального права, автономне застосування практики ЄСПЛ правозастосувачами виключається.

Деякі вчені, надаючи прецедентам ЄСПЛ допоміжний характер, розглядають їх як джерело тлумачення прав і свобод, закріплених у ЄКПЛ, а не як джерело права у розумінні країн англосаксонської системи права [10, с. 351].

Положення ч. 1 ст. 32 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) дозволяє групі вчених розглядати рішення ЄСПЛ як правотлумачний або правозастосовчий акт. Так, І. Ільченко говорить про рішення ЄСПЛ як про «тінь» інтерпретованої статті ЄКПЛ та такі, що нерозривно пов'язані з нею [15, с. 147]. Окреслена ситуація свідчить про необґрунтованість вживання стосовно рішень ЄСПЛ терміну «судовий прецедент» у його класичному розумінні (з позицій англосаксонської правової сім'ї).

Це підтверджується і доводами К.В. Андріанова. Вчений вказує, що ЄСПЛ є міжнародним органом і не має компетенції щодо оцінки юридичної сили актів національних правозастосовчих органів; не є апеляційною інстанцією відносно національних органів влади, зокрема судів, і не може скасовувати їх рішення; слідування ЄСПЛ своїй практиці обумовлено необхідністю визначення європейських стандартів в тій чи іншій сфері суспільних відносин, охоплених ЄКПЛ [4, с. 7].

Положення ч. 1 ст. 32 ЄКПЛ сформульовані таким чином, що не дозволяють однозначно говорити про можливість ЄСПЛ створювати нові норми. Особливої актуальності це питання набуває у контексті кримінального права, оскільки від його вирішення залежить відповідь на питання: чи варто говорити про декодифікацію кримінального законодавства у зв'язку з ідеєю використання прецедентного права у кримінальному судочинстві, щодо якої застерігає В.М. Попович [2, с. 91].

Дослідження у цій сфері дозволили Ю.Б. Хім'яку дійти висновків, що ЄСПЛ у конкретній справі тлумачить норми ЄКПЛ і створює особливу норму – норму тлумачення. Зокрема, така норма містить «правову позицію» ЄСПЛ з приводу розуміння конвенційних норм, які сформульовані у ЄКПЛ у загальному вигляді і всебічно їх змістовне наповнення розкривається у практиці ЄСПЛ [27, с. 70-71]. Подібна позиція була висловлена і В.А. Тумановим. Суть її зводиться до того, що правові позиції можуть бути вироблені ЄСПЛ шляхом як тлумачення понять і норм ЄКПЛ, так і автономної творчості, яка походить з цілей ЄКПЛ і змісту її керівних принципів і норм [25, с. 107]. І.І. Пураймс, називаючи рішення ЄСПЛ прецедентами, вказує, що їх роль полягає у конкретизації змісту та обсягу окремого права [23, с. 15]. Очевидно, у цьому випадку автор говорить про тлумачення норм права (як про розумову інтелектуальну діяльність суб'єкта, пов'язану зі встановленням їх точного значення (змісту) [22, с. 277].

У свою чергу, В.А. Туманов наголошує, що неоднозначність авторів щодо правової природи рішень ЄСПЛ взагалі не має принципового значення [25, с. 104-105]. Однак повністю поділяти таку позицію ми не можемо, оскільки від вирішення таких питань залежить розуміння можливих шляхів впровадження та визначення ролі і місця практики ЄСПЛ у кримінальному праві України.

Погодитись з вченим можна лише у частині того, що так зване право ЄСПЛ являє собою щось середнє між прецедентним правом у його традиційному розумінні і континентальної судової практики як визначеної, усталеної, однорідної, послідовної позиції судів у тих чи інших питаннях правозастосовчої діяльності [25, с. 104-105].

Дійсно, розглядаючи практику ЄСПЛ, доцільніше говорити про прецедентне право у дещо модифікованому вигляді. ЄСПЛ, з одного боку, будучи обмеженим рамками ЄКПЛ, а з іншого – наділений широкими можливостями суддівського розсуду, у процесі вирішення справи може тлумачити (конкретизувати, деталізувати) положення ЄКПЛ таким чином, що вони набувають нового розуміння (значення), відображаються у рішеннях ЄСПЛ у вигляді правових позицій, та які у подальшому враховуються ЄСПЛ у його діяльності при вирішенні аналогічних справ (відступ від них, як ми з'ясували раніше, допустимий, але вимагає обґрунтування).

У зв'язку зі здатністю ЄСПЛ наповнювати норми ЄКПЛ новим змістом вплив на правозастосовчий процес норм кримінального законодавства України та розвитку кримінального права є неминучим. Зокрема, проявляється це у питаннях: підходів до кваліфікації діянь, призначення покарання, розкриття оціночних понять, вирішення спірних питань, застосування заходів кримінально-правового впливу, встановлення відповідності кримінального закону принципам міжнародного права тощо.

Часто у доктрині поряд із поняттям «правові позиції» можна зустріти і термін «правоположення» – як створювані судом нові і деталізовані приписи загального характеру, що мають усталений зміст і можуть

розглядатись як окремий елемент правового регулювання, що стало результатом конкретизації судом норм законів та нормативно-правових актів [19, с. 186].

Вважаємо за доцільне з'ясувати, як вирішується у доктрині питання щодо співвідношення вказаних понять. На переконання Б.В. Малишева, роз'яснення судів, виведені шляхом узагальнення практики, слід відносити до правоположень, а прецедентною нормою має вважатись основа рішення у конкретному спорі. Автор дійшов висновку про те, що обов'язковість роз'яснень для нижчих судових інстанцій є недостатньою для того, щоб говорити про їх прецедентний характер (такі роз'яснення мають властивості нормативно-правового акту) [19, с. 193-194].

Зокрема, в якості основних критеріїв розмежування пропонують використовувати мету і зміст судової діяльності, результатом яких є зазначені поняття, а також характер нормативності. Виходячи із зазначеного, правоположення розглядаються як результат правотворчої діяльності, що призводить до виникнення якісно нового правила у регулюванні правових відносин, а правова позиція – як результат інтерпретаційної діяльності суду, що роз'яснює вже існуючі норми і не призводить до виникнення нового правила [14, с. 14].

Проте у контексті дослідження правової природи рішень ЄСПЛ більш прийнятною є позиція Т.І. Дудаш, яка, розглядаючи поняття «правові позиції» та «правоположення» крізь призму рішень ЄСПЛ, вказала, що вони збігаються за змістом, а тому немає сенсу їх розмежувати. Вчена зазначила, що у рішеннях ЄСПЛ його правові позиції повторюються в аналогічних справах, а тому стають правоположеннями при вирішенні аналогічних справ. Підкреслюється, що «правові позиції», «правоположення» та *ratio decidendi* не є правовою нормою чи принципом права, а швидше виступають «мотиваційним аргументом ЄСПЛ при вирішенні питання про наявність чи відсутність порушення тієї чи іншої норми ЄКПЛ» [11, с. 177-178].

Поняття «правові позиції» є для України відносно новим, не знайшло свого нормативного закріплення у законодавстві України, але водночас активно використовується у доктрині. Зокрема, С.С. Зміївська, розглядаючи правові позиції як вияв правотлумачної функції судової практики (які, на її думку, за своєю природою є прецедентом тлумачення), визначила, що їх роль полягає у: а) конкретизації, деталізації норми права, усуненні прогалин у законодавстві; б) можливості за їх допомогою пристосувати норму права до суспільних умов, що змінилися, модернізувати її зміст у ситуації, коли законодавець не має змоги цього зробити; в) можливості передбачити процес правозастосування і забезпеченні єдності судової практики як найважливішого різновиду практики юридичної; г) можуть виступати як етап формування норми права [14, с. 14-15].

Цей термін доволі часто вживається як Конституційним Судом України (далі – КСУ), так і Верховним Судом України (далі – ВСУ). Під «правовою позицією» КСУ розуміють принцип вирішення однорідних справ, який відтворюється у мотивувальній частині його рішення [21] (правові позиції у рішенні КСУ можуть міститися як в мотивувальній, так і в резолютивній частині).

Правові позиції КСУ є не «звичайними» судовими прецедентами, а прецедентами тлумачення, що становлять зразок інтерпретації відповідних положень законодавства, який є обов'язковим при вирішенні всіх аналогічних справ [13, с. 188]. За словами С.В. Шевчука, поява терміну «правова позиція» у конституційному судочинстві пов'язана з потребою у науково-практичному відображенні «явища «розширеного» (правотворчого) тлумачення конституційних норм при наданні об'рунтування рішення, що нагадує *ratio decidendi*, яке вживається при характеристиці дії судового прецеденту в країнах англосаксонської системи права» [29].

І.П. Домбровський, В.О. Гергелійник звертають увагу на специфічність актів КСУ, які в будь-якій своїй формі є актами тлумачення, і навіть у випадках правозастосування тлумачення органічно вплетено в зміст акту. Передумовою для тлумачення КСУ правової норми або правового принципу є те, що вона сформульована у загальному вигляді і потребує конкретизації для подальшого застосування. Саме такі конкретні правові положення, вироблені органом конституційної юрисдикції в процесі його діяльності у межах повноважень і відповідно до законодавчо визначеної процедури, слід визнавати правовими позиціями, якими зобов'язані керуватися всі суб'єкти правових відносин України [9, с. 140-146]. Дещо подібною є діяльність і ЄСПЛ. Зокрема, це зумовлено тим, що переважна більшість норм ЄКПЛ є оціночними (або ж їх формулювання носить загальний характер) і для того, щоб зрозуміти їх зміст, слід звернутись до практики ЄСПЛ, в якій розкривається зміст таких норм.

Таким чином, незважаючи на подібність правових позицій ЄСПЛ та КСУ, слід мати на увазі такі основні відмінності: форму їх викладення (вираження) та місце у структурі рішення: правові позиції КСУ можуть бути трьох видів, а правові позиції ЄСПЛ лише одного виду – тлумачення відповідних норм ЄКПЛ; правові позиції КСУ можуть міститись як у резолютивній, так і мотивувальній частинах його рішення, а правові позиції ЄСПЛ – лише у мотивувальній частині рішення [6, с. 18].

Російський вчений А.Б. Дідікін дійшов висновку у своїх дослідженнях, що судові рішення (прецедент) не відіграє значної ролі, а є лише формою, у якій містяться норми і принципи, що становлять собою *ratio decidendi* (суть правового рішення). Відносно розуміння правових позицій ЄСПЛ, то науковець прирівнює їх до *ratio decidendi*. Тобто вони є основою судового рішення, яке має прецедентний характер, обумовлений тим, що у ньому висловлені позиції ЄСПЛ у конкретних справах з питань, які впливають зі змісту ЄКПЛ. Отже, констатується той факт, що джерелом (формою) правових позицій ЄСПЛ завжди виступатиме

рішення ЄСПЛ (прецедент) [8]. Підтвердженням цієї тези є думка про те, що правові позиції є правовим інструментарієм, і на відміну від прецеденту, за їх допомогою не вирішується справа по суті. Однак вплив правових позицій на вирішення справ має більш, ніж вагоме значення [25, с. 107].

Аналогічної позиції дотримується П.П. Андрушко. Досліджуючи питання джерел кримінального права, він говорить, що до них мають відноситись не самі акти (документи), в яких викладені (містяться) обов'язкові для застосування кримінального закону правові позиції відповідних органів у вигляді нормативних (правових) приписів або правових позицій (ЄСПЛ, КСУ та ВСУ), а відповідні правові позиції. Акти ж, у яких викладені (містяться) відповідні правові позиції, є документами – матеріальними носіями, на яких зафіксована інформація щодо правової оцінки (розуміння) відповідним органом певних обставин, правових феноменів [5, с. 17].

В.А. Туманов вказує, що у найбільш загальному вигляді сутність правових позицій, висловлених ЄСПЛ, можна розкрити за допомогою таких характеристик: 1) вони являють собою приховані установки, які склалися у правозастосовчій практиці, до яких звертаються при розгляді конкретних справ; 2) підтверджені багаторазовим застосуванням тлумачення правових позицій і норм, критерії, вироблені практикою для розгляду конкретних категорій справ тощо. За словами вченого, у більшості випадків сам ЄСПЛ не вживає у своїх рішеннях формулювання «правові позиції», а частіше акцентує увагу на них за допомогою висловлювань «Суд нагадає, що він завжди...», «У практиці, що склалася, Суд...» тощо [25, с. 107].

Як зазначає Т.І. Дудаш, правові позиції відіграють більшу роль у науці та практиці, з огляду на те, що в одному рішенні може бути кілька правових позицій, а ситуацію може бути досліджено на предмет порушення кількох статей ЄКПЛ. У той час як аналогічної справи може стосуватися лише частина попереднього рішення і лише деякі правові позиції [11, с. 177].

Розглянувши різні позиції щодо рішень (практики) ЄСПЛ, вважаємо, що кожна з них не є взаємовиключною, а розкриває різні аспекти досліджуваного явища. Використовуючи поняття «прецедент», «прецедентна практика», слід пам'ятати, що вони є умовними по відношенню до практики ЄСПЛ. Варто погодитись із думкою В.А. Капустинського, який говорить про «створення і функціонування самостійного інституту прецедентного права Ради Європи» [16, с. 16].

Висновки. Використання терміну «прецедентна практика» щодо практики ЄСПЛ є умовним, оскільки остання має свої особливості, що поєднуються як з елементами судового прецеденту, так і прецеденту тлумачення.

2. Правові позиції ЄСПЛ: формуються у процесі тлумачення (конкретизації) норм ЄКПЛ; виступають орієнтиром для вирішення справ у подібних ситуаціях; відіграють додаткове значення у процесі застосування норм кримінального законодавства; узгоджують норми національного кримінального законодавства з вимогами ЄКПЛ.

3. Можна припустити, що за юридичною силою рішення (висловлені у них правові позиції) ЄСПЛ варто прирівнювати до ЄКПЛ, оскільки за допомогою рішень ЄСПЛ розкривається зміст норм ЄКПЛ. У свою чергу, положення ЄКПЛ не втрачають актуальності, оскільки в рішеннях ЄСПЛ вони розкриваються з урахуванням змін, що відбуваються у суспільстві, тобто є адаптованими до умов сьогодення. За таких умов ЄКПЛ виступає основою («правовим матеріалом») для діяльності ЄСПЛ.

4. Надання ЄСПЛ положенням ЄКПЛ нового змісту (розуміння, значення) призводить до необхідності перегляду правозастосовчими органами України підходів у кваліфікації діянь, призначенні покарань, розумінні оціночних понять, вирішенні спірних питань, застосуванні заходів кримінально-правового впливу, встановленні відповідності кримінального закону принципам міжнародного права тощо.

5. Механізм впровадження практики (правових позицій) ЄСПЛ у кримінальному праві України можна продемонструвати наступним чином: ЄСПЛ тлумачить (конкретизує) норму (ЄКПЛ та Протоколів до неї), результатом такої діяльності є правові позиції (висловлені у його рішеннях або ухвалі) – правові позиції сприймаються доктриною кримінального права – вносяться пропозиції щодо: удосконалення «проблемних» норм / питань кваліфікації / призначення покарання / розкриття змісту оціночних понять – пропозиції, що ґрунтуються на правових позиціях ЄСПЛ, закріплюються у законодавстві (позитивному праві).

Список використаних джерел:

1. Акифі Б.А. Механізми розвитку правових позицій Європейського суду з прав людини в тлумаченні інституту права власності / Б.А. Акифі // Наукові праці МАУП. – 2010. – 1 (24). – С. 292-293.
2. Актуальні проблеми кримінального права: навч. посіб. / В.М. Попович, П.А. Трачук, А.В. Андрушко, С.В. Логін. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 256 с.
3. Анакіна Т.М. Судовий прецедент у праві Європейського Союзу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «міжнародне право» / Тетяна Миколаївна Анакіна. – Х., 2008. – 22 с.
4. Андрианов К.В. Роль контрольного механізму Конвенції про захист прав і основних свобод людини в процесі реалізації її норм: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «міжнародне право» / Кирил Вікторович Андрианов. – К., 2002. – 13 с.
5. Андрушко П.П. Джерела кримінального права України: поняття, види / П.П. Андрушко // Адвокат. – 2011. – № 7 (130) – С. 17.

6. Андрушко П.П. Джерела кримінального права України: поняття, види / П.П. Андрушко // Адвокат. – 2011. – № 8 (131). – С. 18.
7. Буткевич В. Європейська конвенція з прав людини і основних свобод: генеза намірів і права / В. Буткевич // Право України. – 2010. – № 10. – С. 81.
8. Дідікін А. Рішення Європейського суду з прав людини у національній правовій системі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3113>.
9. Домбровський І.П. Правові позиції Конституційного Суду України – окремі аспекти / І.П. Домбровський, В.О. Гергелійник // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 140–146.
10. Дударев Д.С. Деякі проблемні питання впровадження судового прецеденту Європейського суду з прав людини в Україні // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – Серия «Юридические науки». Том 23 (62). – № 1. – 2010. – С. 347-351.
11. Дудаш Т.І. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини (загальнотеоретичний аспект) / Т.І. Дудаш // Право України. – 2010. – № 2. – С. 173-179.
12. Євінтов В.І. Здійснення рішень Європейського суду з прав людини у внутрішньому правопорядку держав // Державотворення і правотворення в Україні. Досвід, проблеми, перспективи / За ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : Інститут держави і права НАН України, 2001. – С. 19.
13. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АпрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АпрН України О.В. Петришина. – Харків : Право, 2010. – 584 с.
14. Зміївська С.С. Судова практика як джерело формування та розвитку права (загальнотеоретичний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Світлана Сергіївна Зміївська. – Х., 2012. – 20 с.
15. Льченко І. Деякі питання застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини / І. Льченко // Право України. – 2009. – № 10. – С. 147.
16. Капустинський В.А. Вплив діяльності Європейського суду з прав людини на формування національних правозахисних систем і дотримання державами стандартів захисту прав людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «міжнародне право» / Віктор Анатолійович Капустинський. – К., 2006. – 23 с.
17. Коста Ж.-П. Роль національних судів та інших органів державної влади у захисті прав людини у Європі (виступ на Міжнародній конференції) / Ж.-П. Коста // Право України. – 2011. – № 7. – С. 14.
18. Кухнюк Д.В. Судовий прецедент як джерело кримінально-процесуального права України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Дмитро Володимирович Кухнюк. – К., 2008. – 19 с.
19. Малишев Б.В. Судовий прецедент у правовій системі Англії (теоретико-правовий аспект) [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.01: / Б.В. Малишев; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – С. 18. – 193-194.
20. Попов Ю.Ю. Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії й України / Ю.Ю. Попов // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – №11. – С. 49-52.
21. Портнов А. Сутність правових позицій Конституційного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-prensa.com/article-583.html>.
22. Проблеми теорії держави і права: [навч. посібник] / О.М. Балинська, Т.З. Гарасимів. – [вид. 20-е, доп. і переробл.]. – Львів : Вид-во ЛьвДУВС, 2010. – 416 с.
23. Путраймс І.І. Ефективність імплементації міжнародних стандартів прав людини у законодавство України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «міжнародне право» / Ілмарс Ілмарович Путраймс. – К., 2013. – 20 с.
24. Супрун Д.М. Організаційно-правові засади та юрисдикційні основи діяльності Європейського суду з прав людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «міжнародне право» / Дмитро Миколайович Супрун. – К., 2002. – 13 с.
25. Туманов В.А. Европейский Суд по правам человека. Очерк организации и деятельности / В.А. Туманов. – М. : Издательство НОРМА, 2001. – 304 с.
26. Фулей Т.І. Суд і ЗМІ: взаємовідносини в демократичному суспільстві у світлі вимог статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : навч.-мет. посібник для суддів. – К., Фенікс. – 2008. – 64 с.
27. Хім'як Ю.Б. Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.08: / Ю.Б. Хім'як; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2011. – С. 70–71.
28. Шевчук С.В. Європейський суд з прав людини та українська судова система: необхідність узгодження судової практики (виступ на Міжнародній конференції) / С.В. Шевчук // Право України. – 2011. – № 7. – С. 79.
29. Шевчук С.В. Нормативність актів судової влади: від правоположення до правової позиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/96D2874F40BF97ACC225764000495B7E?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=96D2874F40BF97ACC225764000495B7E>.
30. Ewoud Hondius. Precedent and the Law // Electronic Journal of Comparative Law, vol. 11.3 (December 2007) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ejcl.org>.

